

บทที่ 2

ระบบการศึกษาและวิถีทางการศึกษาในประเทศไทย

เนื้อหา

1. ความหมายของระบบ
2. ความหมายของระบบการศึกษา
3. ปรัชญาการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อระบบการศึกษา
4. ระบบการศึกษาไทย
 - การศึกษาในระบบ
 - การศึกษานอกระบบ
 - การศึกษาตามอัธยาศัย
5. ความสัมพันธ์ของการศึกษาทั้งสามประเภท

แนวคิด

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบัน ให้ความสำคัญในด้านการศึกษามากที่สุด เพราะการจะพัฒนาคนต้องพัฒนาด้วยการศึกษาเป็นข้อใหญ่ใจความสำคัญที่สุด และจะพัฒนาคนให้มีคุณภาพนั้นก็จะต้องให้การศึกษาอย่างถูกต้อง ถูกวิธี ถูกแบบแผน ทั้งนี้เพื่อให้การพัฒนาได้รับคุณประโยชน์อย่างแท้จริง ดังนั้น การจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

ทักษะที่ต้องมี

1. ความสามารถในการคิดและสามารถแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ ได้
2. ทักษะเชิงภาษาและคณิตศาสตร์ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้จริง
3. ทักษะทางด้านสุขภาพจิตที่ดี ไม่ว่าจะด้วยการฝึกหัด หรือการสนับสนุนจากผู้ปกครอง ผู้สอน หรือเพื่อนร่วมชั้น ที่จะช่วยให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้ดีขึ้น
4. ทักษะทางด้านความคิดเห็นที่มีความหลากหลาย สามารถแสดงออกได้โดยไม่ต้องกลัวถูกตัดสินใจ

ความหมายของระบบ

ในการทำความเข้าใจระบบการศึกษาให้ถูกต้องและครบถ้วนสมบูรณ์เน้น ควรจะได้ทำความเข้าใจความหมายของ ระบบ ก่อน เพราะว่ากิจกรรมการกระทำและการแก้ปัญหาต่างๆ จะมีการทำงานเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ อย่างเป็นระบบ (ราชชัย ชัยจิราภรณ์ : 2541)

робบินส์ (Robbins, 1990 : 12) ได้ให้ความหมายของระบบว่า ได้แก่ ชุดของส่วนต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน และพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งถูกจัดไว้ให้เป็นองค์รวมที่มีลักษณะเป็นหนึ่งเดียว ฮอดจ์และคณะ (Hodge, et al., 1996) กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญ 2 ประการของระบบ ได้แก่ ความเป็นองค์รวม (Holism) และการผนึกพลังงาน (Synergism) ความเป็นองค์รวมหมายถึง ระบบจะมีการปฏิบัติหน้าที่หรือทำงานของส่วนต่างๆ พร้อมกันไปเป็นภาพรวม ส่วนการผนึกพลังงาน หมายถึง ผลรวมของปฏิสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ที่ทำงานร่วมกัน จะมีขนาดใหญ่กว่า การที่ส่วนต่างๆ เหล่านั้นทำงานแยกกันตามลำพัง นั่นก็คือระบบต่างๆ จะต้องทำงานร่วมกันเพื่อสร้างความแข็งแรงให้แก่ระบบ

จากความหมายของระบบข้างบนนี้ ทำให้เกิดความเข้าใจว่า สรรพสิ่งในโลกนี้ทำหน้าที่เชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ตั้งนั้น เมื่อเราจะแก้ปัญหาใดๆ ก็ตามจำเป็นจะต้องมีการวิเคราะห์ให้ได้ก่อนว่า ปัญหาที่จะแก้นั้นมีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับสิ่งใดบ้าง นักวิชาการจึงได้สร้างแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ระบบขึ้นมาเพื่อทำความสะอาดให้แก่ปัญหาและปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น

สารานุกรมอเมริกانا (Americana, 1980 : 198) ได้定义การวิเคราะห์ระบบ (Systems analysis) ว่า เป็นการศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้าง และพฤติกรรมของชุดองค์ประกอบ ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน องค์ประกอบและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอาจจะถูกนำเสนอในลักษณะที่เป็นนามธรรม เช่น การนำเสนอในเชิงคณิตศาสตร์ หรือเป็นรูปธรรมก็ได้ เช่น ระบบสุริยะ ระบบการสื่อสาร หรือระบบการบริหารธุรกิจ เป็นต้น ตั้งนั้น เมื่อกล่าวถึงสำหรับระบบโดยตรง จึงเป็นเรื่องของโครงสร้างและปฏิสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกัน

ระบบมีอยู่ด้วยกัน 2 ระบบ คือ ระบบปิด (closed system) และระบบเปิด (open system) (Katz & Kahn, 1966 : 16-18) เจมส์ (James, 1967 : 4-13) ได้ให้ความหมายแก่ ระบบปิด และระบบเปิดว่า ระบบปิด เป็นระบบที่ไม่พึ่งพาสิ่งแวดล้อม つまりอยู่ได้ด้วยตัวเอง ปิดกันตัวเองจากโลกภายนอก ทำหน้าที่โดยไม่ต้องอาศัยทรัพยากรจากภายนอก ส่วนระบบเปิด เป็นระบบที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกเพื่อความอยู่รอด มีทางการนำทรัพยากร

จากภายนอกมาใช้และส่งทรัพยากรจากภายนอกไปสู่สิ่งแวดล้อม ไม่สามารถปิดตัวเองอยู่ตามสำพังได้ จะต้องเปลี่ยนแปลงและปรับตัวเองอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้เข้ากันได้กับสิ่งแวดล้อม

แคทซ์ และ คาน (Katz & Kahn, 1966 : 18) อธิบายไว้ว่าในสมัยก่อนนักสังคมศาสตร์มองกิจกรรมขององค์กรทางสังคมในลักษณะที่เป็นระบบปิด ตามแนวคิดของวิชาฟิสิกส์ ซึ่งไม่สนใจสิ่งแวดล้อม ต่อมาแนวคิดเชิงชีววิทยาได้ช่วยให้นักสังคมศาสตร์มององค์กรเป็นระบบเปิดมากขึ้น และมองเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมมากขึ้นเพื่อความอยู่รอด

จากความจริงข้างบนนี้ ทำให้เราต้องมองระบบโรงเรียน และระบบการศึกษาให้เป็นระบบเปิดและมองเห็นความสำคัญที่ระบบการศึกษาจะต้องเชื่อมโยงและมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและองค์กรอื่นๆ มาจากนั้น ก็คือการศึกษาในระบบโรงเรียนจะต้องไม่จำกัดด้วยอยู่ภายใต้การศึกษาที่เป็นทางการแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่จะต้องเชื่อมโยงและสร้างความสัมพันธ์กับระบบการศึกษาและองค์กรอื่นๆ ด้วย

ความหมายของระบบการศึกษา

ในวงการการศึกษา ทั้งจากคำพูดและข้อเขียน เราจะพบคำว่า ระบบการศึกษา อยู่เป็นประจำ นักการศึกษาจึงคุ้นเคยกับคำว่า ระบบการศึกษาเป็นอย่างดี และพบว่า นักการศึกษาจะนำคำนี้ไปใช้อธินายการจัดการศึกษาในระบบเป็นหลัก เพื่อบอกเล่าและอธิบายว่าประเทศไทยนั้นๆ จัดแบ่งการศึกษาในโรงเรียนออกเป็นกีระดับและระดับละเอียด เช่น การอธิบายว่า ประเทศไทยจัดการศึกษาเป็นระบบ 6:3:3 ซึ่งหมายถึงว่า ประเทศไทยจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาใช้เวลาเรียน 6 ปี มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี และอาจจะอธิบายต่อไปในระดับปริญญาว่า ต้องใช้เวลาเรียนในระดับปริญญาตรี ประมาณ 4-5 ปี ระดับปริญญาโท 2 ปี และระดับปริญญาเอก 3 ปี ขึ้นไป เป็นต้น แต่เนื่องจากจำนวนปีที่กำหนดไว้สำหรับอุดมศึกษาในแต่ละระดับมีลักษณะค่อนข้างจะยืดหยุ่นและหลากหลาย จึงนิยมที่จะเสนอจำนวนปีที่กำหนดไว้สำหรับการศึกษาแต่ละระดับ เฉพาะกับระดับประถมและมัธยมศึกษาเท่านั้น (ราชชัย ชัยจิรภัյากุล : 2541)

ระบบการศึกษา เป็นคำที่ไม่ได้บัญญัติไว้ในพจนานุกรมทั่วไป และพจนานุกรมทางการศึกษา ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ส่วนสารานุกรมก็มีเพียง The New

Encyclopaedia Britanica (1989 : 373) เท่านั้น ที่ให้ความหมายของระบบการศึกษาว่า “ได้แก่ แบบแผนที่มีอยู่ทั้งหมดของสถาบัน ตัวแทน และองค์กรที่เป็นทางการที่ทำหน้าที่ถ่ายทอด ความรู้และมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อความเจริญของงานทางด้านสังคมและสติปัญญา ของเด็กแต่ละคน”

นิยามข้างบนนี้ จะหมายรวมถึง กิจกรรมทุกๆ อย่างที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียน ตาม นัยน์ระบบการศึกษาซึ่งยังถูกจำกัดเอาไว้เฉพาะการศึกษาในระบบเท่านั้น

อบรม สินภูบาล (2537) “ได้นำเสนอระบบการศึกษาของประเทศต่างๆ เกือบทั่วโลก ภายใต้เนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับ ความมุ่งหมายทั่วไป การบริหารการศึกษา งบประมาณ โครงสร้างระบบการศึกษา หลักสูตรและการฝึกหัดครู”

จากหลักฐานที่นำเสนอข้างบนนี้ ซึ่งให้เห็นข้อเท็จจริงว่า ในปัจจุบันนี้เวลากระทำการศึกษาหรือระบบการศึกษาจะหมายถึงการศึกษาในระบบเป็นหลัก ที่เป็นเช่นนี้ก็ เพราะ การศึกษาในระบบยังมีความจำเป็นและความสำคัญอยู่เหมือนเดิม แม้จะได้มีการกล่าวถึง การศึกษานอกระบบและตามอัชญาคัยมากขึ้นในทุกวันนี้ก็ตาม

อย่างไรก็ตาม นักการศึกษาควรจะ “ได้มองการศึกษาและการเรียนรู้ในลักษณะที่เป็น ระบบ เป็นมากขึ้น ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงระบบการศึกษา นักการศึกษาและผู้เกี่ยวข้องจะต้องไม่ จำกัดตนเองเอาไว้เฉพาะการศึกษาในระบบเท่านั้น แต่จะต้องมองให้กว้างออกไปถึงระบบ การศึกษาประเภทอื่นด้วย คูมส์ (Coombs, 1968 : 9) เป็นบุคคลหนึ่งที่มองระบบการศึกษาใน ลักษณะที่เปิด และยึดหยุ่น โดยยืนยันว่าระบบการศึกษาเป็นวิธีที่เข้าไม่ได้หมายถึงแต่เพียง ประเภทและระดับต่างๆ ของ การศึกษาในระบบ (ประถมศึกษา มัธยมศึกษา การศึกษาหลัง มัธยมศึกษา การศึกษาทั่วไป และการศึกษาในสาขาวิชาเฉพาะ) เท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึง โครงการเชิงระบบทั้งหลายและกระบวนการทางการศึกษาและการฝึกอบรมที่อยู่นอกเหนือการ ศึกษาในระบบอีกด้วย โครงการเหล่านี้ซึ่งมีชื่อเรียกว่า การศึกษานอกระบบจะรวมถึงการฝึก อบรมคณงานและเกษตรกร การฝึกอบรม การสอนอ่านแบบเบ็ดเสร็จ การฝึกอบรมในสถาน ประกอบการและระหว่างประจำการ การฝึกอบรมเพิ่มเติมจากมหาวิทยาลัย การเรียนวิชา เพิ่มเติมตามสาขาวิชาชีพ และโครงการพิเศษสำหรับคนหนุ่มสาว กิจกรรมทางการศึกษาทั้ง ในระบบและนอกระบบโดยภาพรวมแล้ว จะสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามที่จะจัดการศึกษา ทั้งหมดของชาติ โดยไม่คำนึงว่ากิจกรรมเหล่านั้นจะได้รับการสนับสนุนทางการเงินอย่างไร และมีการบริหารงานอย่างไร

ในการศึกษาครั้งนี้จะนิยามระบบการศึกษาว่า “ได้แก่ การจัดการดำเนินการ การปฏิบัติ และกิจกรรมใดๆ ที่เกิดขึ้นในการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมที่เกิดจากการศึกษาทั้งสามประเภท อันนำไปสู่การปรับปรุง สร้างเสริม และพัฒนาคุณภาพแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้เรียน”

ปรัชญาการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อระบบการศึกษา

ในยุคก่อนๆ เวลาなくการศึกษาถูกส่วนที่ระบบการศึกษาต่างกันมุ่งไปที่การศึกษาภายในระบบ และการกิจหลักของการศึกษาในระบบจะได้แก่ กิจกรรมในสามด้านหลัก คือ การบริหารจัดการด้านการศึกษา การพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน นักการศึกษา ผู้บริหารโรงเรียน และครุภัสดุ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกิจเหล่านี้จะดำเนินกิจกรรมตามความรับผิดชอบของตนแต่กันไปตามความเชื่อที่แต่ละคนมีและยึดถือไว้

การกิจหลักทั้งสามนี้จะอิงอยู่กับปรัชญาการศึกษาที่มีวัฒนาการและพัฒนาไปตามกาลเวลา ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม (Essentialism) และนิรันดรนิยม (Perennialism) เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นในยุโรปมาหลายศตวรรษแล้ว และยังมีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาอยู่เหมือนเดิม ความเชื่อมทั้งสองกลุ่มความคิดนี้ยังถูกใช้เป็นกรอบของการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนในโรงเรียนทั่วโลก

เมื่อปรัชญาพัฒนาการนิยม (Progressivism) หรือที่รู้จักกันทั่วไปในนามการศึกษาแผนใหม่ได้อุบัติขึ้นในประเทศไทยและอเมริกา การเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยแนวความคิดของจอห์น ดิวอี้ และคณะ ก็เป็นที่รู้จักและถูกนำไปปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายทั่วโลก วิสัยทัศน์การเรียนรู้จากการลงมือทำจริง (Learning by doing) การเรียนรู้ที่จะศึกษาด้วยตนเอง (Learn how to learn) และการให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student-centered) จึงเป็นสิ่งที่ได้ยิน ได้ฟังอยู่เสมอจากปากนักการศึกษาตั้งแต่สมัยที่ดิวอี้ยังมีชีวิตอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ แม้ว่าการศึกษาแผนใหม่ของดิวอี้ จะเคยถูกตำหนิและเคยถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาและนักการศึกษาส่วนหนึ่งว่าเป็นเหตุที่ทำให้การศึกษาของประเทศไทยหักหลัง แต่เมื่อเวลาผ่านไป ความคิดเห็นของดิวอี้ ก็ได้รับการยอมรับและยกย่องในฐานะเป็นนักการศึกษาที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการศึกษาในประเทศไทย ไม่ใช่แค่ในประเทศเดียว แต่ทั่วโลก ดิวอี้ได้รับการเชิดชูเป็น英雄 ของชาติไทย หลังจากที่ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ในปี พ.ศ. 2500 สำหรับการศึกษาและพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย

เสมอภาคทางการศึกษา และเสรีภาพของผู้เรียนตามพระราชบัญญัติสิกขิของพสมีองของปี ค.ศ. 1964 (Bierlein, 1933 : 9) จะเห็นได้ว่าความเชื่อและจุดเน้นของการจัดการศึกษาจะเปลี่ยนแปลงกลับไปกลับมาระหว่างการยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และเนื้อหาเป็นศูนย์กลาง โดยขึ้นอยู่กับปัญหาและกระแสความเชื่อทางการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไป

ต่อมาเมื่อประมาณหนึ่งร้อยกว่าปีมาแล้ว แนวคิดของกลุ่มอัตถิภาวนิยม (Existentialism) ซึ่งเชื่อในความสามารถของมนุษย์ในการนำชีวิตของตนเองได้เลือก และตัดสินใจให้ตนเองได้ ตลอดจนเชื่อในคุณค่าและเสรีภาพของมนุษย์ ให้มีบทบาทและอิทธิพลต่อนักการศึกษามากขึ้น กลุ่มความเชื่อนี้จะส่งเสริมให้มีการจัดหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีทางเลือกมากขึ้น สร้างบรรยากาศการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการแสดงออกซึ่งความสามารถ ความสนใจ และความตั้งใจของแต่ละบุคคล การวัดและการประเมินผลการเรียนจะมุ่งตรวจสอบความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลมากกว่าที่จะนำผลไปเปรียบเทียบกับเพื่อนร่วมชั้น

นักคิดในกลุ่มอัตถิภาวนิยมที่สุดโต่ง จะได้รับการเรียกชื่อใหม่ว่ากลุ่มธรรมชาตินิยม เชิงจินตนาการ (Romantic Naturalism) กลุ่มความคิดนี้ให้ความสำคัญแก่นักเรียนแต่ละคนมากเกินไป และมองว่าการศึกษาในโรงเรียนล้มเหลว จึงมีการเสนอให้มีการยุบเลิกการศึกษาในโรงเรียนโดยสิ้นเชิง แนวความคิดของกลุ่มนี้อาจสร้างความพ้อใจให้แก่ผู้ปกครองนักเรียน และประชาชนที่ล้มเหลวจากการศึกษาในระบบโรงเรียน แต่ในที่สุดก็ไม่สามารถแก้ปัญหาให้แก่คนเหล่านี้ได้จริง เพราะเป็นไปไม่ได้ในโลกแห่งความเป็นจริงและในเชิงปฏิบัติ ความคิดที่ก้าวหน้าและเสรีเหล่านี้จึงเพียงปรากฏอยู่ในหนังสือที่เขียนโดยนักคิดหัวก้าวหน้าเท่านั้น ในปัจจุบันนี้ความคิดดังกล่าวได้ซับเซาลงไป เพราะนักการศึกษาส่วนใหญ่และคนทั่วไปทราบกันแล้วว่าเป็นแนวความคิดที่สุดโต่งและใกล้ความจริงเกินไป

กระแสความเชื่อกับการศึกษาในระบบ

เมื่อกล่าวเฉพาะการศึกษาในระบบแล้ว แสดงให้เห็นว่า ปรัชญาการศึกษาของแต่ละกลุ่มความคิดต่างก็มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาอยู่เป็นอันมาก และอิทธิพลของแต่ละกลุ่มความคิด ต่างดำเนินไปในลักษณะที่เอื้อและส่งเสริมซึ่งกันและกัน ไม่ได้เป็นคู่แข่งต่อกันหรือเป็นสิ่งที่จะต้องเลือกเอาแต่เพียงอย่างหนึ่งอย่างใดแต่เพียงอย่างเดียวดังที่หลายคณาจารย์คิด ดังตัวอย่างเช่น “ไม่ว่าจะเป็นในอดีต ปัจจุบัน หรือแม้แต่ในอนาคตการจัดหลักสูตรโดยยึดเนื้อหาที่จำเป็นตามแนวทางคณิตนิยมจะต้องตรงอยู่ต่อไป การอ่านออกเขียนได้ และคิดเลขเป็นยังจะต้องเป็นจุดหมายและสาระที่สำคัญของหลักสูตรประถมศึกษาทั่วโลก การเปลี่ยนแปลงจะ

เกิดขึ้นในรูปของการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเนื้อหาในสาขาวิชานั้นๆ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะมีมากน้อยและปอยครั้งเพียงครั้งเดียว หรือมีข้อผูกกับธรรมชาติของสาขาวิชานั้นๆ ถ้าเป็นวิชาประเภท คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีโครงสร้างเนื้อหาที่มีลักษณะแน่นอนและเป็นระบบจะเปลี่ยนแปลงช้า แต่แน่นอนจะมีข้อค้นพบสิ่งใหม่ๆ ในวิชาเหล่านี้เป็นระยะๆ ส่วนสาขาวิชาทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่มีโครงสร้างหลวມๆ และเต็มไปด้วยข้อมูลและข้อเท็จจริงจะมีข้อมูลและข้อเท็จจริงใหม่ๆ เกิดขึ้นทุกนาที เพื่อเข้ามาแทนที่ข้อมูลเก่าๆ อยู่ตลอดเวลา ทำให้ต้องมีการปรับปรุงเนื้อหาสาระของสาขาวิชาเหล่านี้บ่อยครั้งกว่าวิชาอื่นๆ

แนวคิดของกลุ่มพิพัฒนาการนิยม ซึ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และดูเหมือนว่าจะอยู่คนละขั้วกับสารัตถนิยม ก็สามารถจัดหลักสูตรให้สอดคล้องประสานกันได้ กล่าวคือสารัตถนิยมเน้นเนื้อหาสาระที่จำเป็น โดยการพิจารณาจากความต้องการของผู้เรียน และส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้เนื้อหาเหล่านี้โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งที่ครูเป็นผู้จัดและที่นักเรียนเป็นศูนย์กลางตามหลักของพิพัฒนาการนิยมให้เหมาะสมกับลักษณะเนื้อหาและระดับของผู้เรียน ส่วนอัตลักษณ์นิยมหรือธรรมชาตินิยมเชิงจินตนาการจะมีส่วนช่วยในการจัดบรรยายการของห้องเรียนให้น่าเรียน โดยผู้สอนต้องคำนึงถึงธรรมชาติ ความต้องการ และเสรีภาพของเด็กมากขึ้น

จากความจริงข้างบนนี้ แสดงให้เห็นถึงสัจธรรมของความคิดที่มองส่วนประกอบของสิ่งต่างๆ ให้เป็นองค์รวม เป็นระบบ และเป็นการนำความต่างมาเสริมให้เกิดพลังที่จะดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ และเป็นที่น่าสังเกตว่า กิจกรรมทางการศึกษาที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียน ส่วนใหญ่จะดำเนินตามแนวทางและความเชื่อของสารัตถนิยมและนิรันดรนิยม แต่ก็มักจะไม่มีนักการศึกษากล่าวถึงความเชื่อทั้งสองนี้มากนัก ส่วนปรัชญาสมัยใหม่อันได้แก่ พิพัฒนาการนิยม อัตลักษณ์นิยม และธรรมชาตินิยม จะถูกกล่าวถึงและ述องรังค์ให้เกิดเป็นกระแสขึ้นมา แต่ในทางปฏิบัติและการดำเนินงานในโรงเรียน ความเชื่อเหล่านี้จะเป็นเพียงส่วนเสริมให้เกิดความสมบูรณ์ของภารกิจทางการศึกษาเท่านั้น

การและความเชื่อกับการศึกษาอกรอบบุคคล

เนื่องจากการศึกษาอกรอบบุคคลมีแนวคิดดำเนินการในการจัดหลักสูตรและการเรียน การสอนเช่นเดียวกันกับการจัดการศึกษาในระบบ เพียงแต่สถานที่จัดการศึกษาและระยะเวลาเรียนเท่านั้นที่แตกต่างกันไปจากการศึกษาในระบบ ดังนั้น ความเชื่อในปรัชญาการศึกษาถูก

ต่างๆ จึงมีอิทธิพลต่อการศึกษาของระบบโรงเรียน เช่นเดียวกับการศึกษาในระบบดังได้กล่าวมาแล้ว

กระแสความเชื่อกับการศึกษาตามอัธยาศัย

กล่าวได้ว่าปรัชญาการศึกษากลุ่มอัตถิภาพนิยม และธรรมชาตินิยมเชิงจินตนาการ มีอิทธิพลอย่างมากต่อการจัดประถม และรณรงค์ให้นำมาเน้นการศึกษาตามอัธยาศัย โดยพื้นฐานเดิม นักคิดทั้งสองกลุ่มนี้เชื่อว่าความรู้และสัจธรรมเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล จึงไม่มีใครที่จะรู้ดีและรู้มากกว่ากัน การกำหนดหลักสูตรเอาไว้ส่วนหน้าให้แก่นักเรียนจึงเป็นการแสดงออกของความไม่เคารพความสามารถและความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น คนกลุ่มนี้จึงเสนอให้เลิกการศึกษาในระบบโรงเรียน

Gross (1971 : 23) ได้สรุปรวมข้อคิดเห็นของนักคิดหัวก้าวหน้าที่มีต่อการศึกษาในระบบโรงเรียนดังนี้:

สัหรับ John Holt “เป็นความจริงอยู่มากที่เดียวที่จะสรุปว่าโรงเรียนคือสถานที่ที่เด็กๆ เรียนรู้ที่จะเป็นคนไป”

Paul Goodman “จะไม่ยอมเสียแม้แต่สตางค์แดงเดียวให้แก่ผู้บุริหาร และจะระงับกลไกของโรงเรียนในปัจจุบันเสีย”

Jonathan Kozol อธิบายให้เห็นว่าโรงเรียนในเมืองใหญ่ๆ แห่งหนึ่งทำลายสติปัญญา และจิตใจของเด็กนิโกร

George Leonard, Peter Martin & Edgar Friedenborg เห็นว่าโรงเรียนสะกดกับความกระตือรือร้นของเด็ก นักเรียนมัธยมที่เป็นสมาชิกของสมาคมนักเรียนในมหาลัยอนโนโภเมอร์รัชแมรีแอลนด์ ได้พบข้อเท็จจริงว่า “จากความจริงที่พูดมาในฐานะเป็นนักเรียนเต็มเวลา รู้สึกมั่นใจที่จะกล่าวว่า โรงเรียนมัธยมมีผลในทางลบ ทำลายความเป็นมนุษย์และความอยากรู้อยากเห็นของเข้า ตลอดจนความประพฤติที่จะเรียนรู้เองตามธรรมชาติ ความเชื่อมั่น ความเป็นเอกตบุคคล ความคิดสร้างสรรค์ เสรีภาพในการคิดและการนับถือตนเอง”

เนื่องจากการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นกลไกที่ทำให้การศึกษาลดชีวิตเกิดขึ้นได้ จึงกล่าวได้ว่าความคิดในเรื่องการศึกษาลดชีวิตได้รับอิทธิพลมาจากปรัชญาการศึกษาทั้งสองกลุ่มนี้ เช่นเดียวกัน ในขณะนี้กรรมการศึกษานอกโรงเรียน (2538 : 1) ของไทยมีความคิดที่จะร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษาลดชีวิตขึ้นมา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพลังของกระแสความคิดตามแนวปรัชญาทั้งสองนี้ แต่อย่างไรก็ตาม โดยความเป็นจริงแล้ว การศึกษาลด

ชีวิตที่มีคุณภาพจะต้องประกอบด้วย การศึกษาในระบบที่มีประสิทธิภาพเป็นพื้นฐาน การศึกษานอกระบบที่สามารถสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้จริงเป็นตัวเสริม และมีการศึกษาตามอัชญาศัยเป็นตัวเชื่อม เพียงแต่การตั้งชื่อองค์กรให้สอดคล้องและรับกับกระแส โดยขาดการดำเนินการให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิผล ก็จะไม่สามารถประกันคุณภาพของการศึกษาตลอดชีวิตได้เลย

การรวมพลังเพื่อประสานงานระหว่างระบบการศึกษา กับกระแสความเชื่อที่ต่างกัน

ในทางปฏิบัติและโดยข้อเท็จจริงแม้นักการศึกษาจะกล่าวถึงและยกย่องแนวความคิดในการจัดการศึกษา ตามกระแสความเชื่อสมัยใหม่ อันได้แก่ พิพัฒนาการนิยม อัตถิภาวนิยม และธรรมชาตินิยม เชิงจินตนาการป้อยครั้งและมากมายเพียงใดก็ตาม รัฐบาลของทุกประเทศยังคงให้ความสำคัญกับการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นอันดับต้นๆ อยู่เหมือนเดิม ดังจะเห็นได้จากการที่นักการศึกษาและนักวางแผนยังคงใช้ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาในโรงเรียนเป็นดัชนีบ่งบอกความสำเร็จ ความพร้อม และศักยภาพในการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจและด้านอื่นๆ กับประเทศทั่วโลก

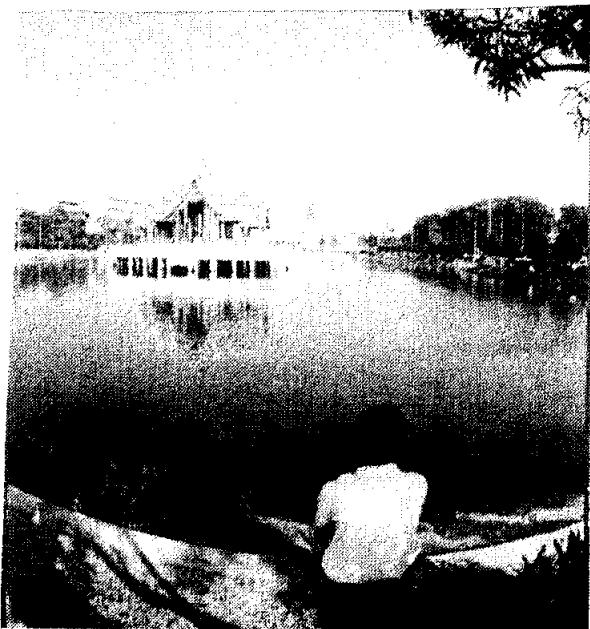
เนื่องจากความคิดทางปรัชญาการศึกษามีอิทธิพลโดยตรงกับการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนของการศึกษาในระบบและนอกระบบโดยตรง ผู้มีหน้าที่ในการจัดดำเนินการจัดต้องนำความคิดและความเชื่อที่ดูเหมือนว่าจะขัดแย้งกันมาร่วมพลัง (*synergy*) ให้เกิดดุลยภาพและประโยชน์สูงสุดต่อการจัดการศึกษา ดิวอี้ (*Dewey, 1938*) มีความเชื่อในความจริงข้อนี้ และกล่าวเป็นแนวทางปฏิบัติไว้ว่า มนุษย์เรารอบคิดอะไรในรูปของสิ่งที่เป็นคู่ตรรหنم หรือขัดแย้งกัน ความคิดเช่นนี้เป็นไปได้ในเชิงทฤษฎี แต่เมื่อถึงเวลาปฏิบัติจริงแล้ว จะเป็นต้องมีการประนีประนอม

ตัวอย่างที่สะท้อนความจริงในข้อนี้ “ได้แก่ แนวความคิดของกลุ่มพิพัฒนาการนิยม ซึ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและดูเหมือนว่าจะอยู่คนละขั้วกับสารัตถนิยม ที่สามารถจัดหลักสูตรให้สอดประสานกันได้ กล่าวคือ สารัตถนิยมเน้นเนื้อหาสาระที่จำเป็นโดยพิจารณาจากความต้องการของผู้เรียนและส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้เนื้อหาเหล่านี้โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์ตรงและเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ดิวอี้ (*Dewey, 1956* อ้างในชัวซชัย ชัยจิราภรณ์, 2536 : 63) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่าการจัดการศึกษาได้ ต้องเน้นทั้งยึดเด็กเป็นศูนย์กลางและยึดเนื้อหาเป็นศูนย์กลางไปพร้อมๆ กัน ผู้สอนับสนับความคิดแต่ละฝ่ายจะสร้าง

ความผิดพลาดขึ้นมาอย่างแน่นอน ถ้าจะไปมองว่าการยึดเด็กเป็นศูนย์กลางอยู่ตั้งแต่กันข้ามกับการยึดเนื้อหาเป็นศูนย์กลาง เพราะสิ่งที่เราเรียกว่า ประสบการณ์ของเด็กกับเนื้อหาวิชาเป็นสิ่งเดียวกัน และต่างกันนำมาบรรจุไว้ในหลักสูตร

จึงกล่าวได้ว่าปรัชญาสารัตถนิยมมีอิทธิพลในด้านการกำหนดเนื้อหาสาระ ปรัชญาพิพัฒนาการนิยมจะเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ส่วนบรรยากาศของการเรียนการสอนในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนจะต้องคำนึงธรมชาติ ความต้องการ และเสรีภาพของผู้เรียนมากขึ้น อันเป็นความเชื่อที่ได้มาจากลุ่มอัตลักษณ์นิยมและพิพัฒนาการนิยมเอง ความคิดและการปฏิบัติที่สร้างดุลยภาพ เช่นนี้ได้มาจากรูปแบบการคิดเชิงปรัชญาของสมิธ (Smith, 1965) ที่เชื่อว่า ความคิดที่ตรงตามความเป็นจริงและสามารถแก้ปัญหาได้ จะต้องคิดอย่างครอบคลุม คิดอย่างลึกซึ้ง และคิดอย่างยึดหยุ่น

การศึกษาในโรงเรียน เป็นภารกิจหลักและหน้ากากของรัฐบาล เพราะจะต้องรับผิดชอบดูแลให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง เมียร์เลน (Bierlein, 1993 : 3) ได้สรุปไว้ว่า นโยบายหลักของการศึกษาจะต้องดูแลใน 4 ประเด็น คือ ความเสมอภาคทางการศึกษา (Equity) ประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา (Efficiency) เสรีภาพในการเลือก (Liberty) และ ความเป็นเลิศ (Excellence) นั่นก็คือรัฐจะต้องสร้างความเท่าเทียมกันทางโอกาสเพื่อให้เด็กทุกคนได้เข้าเรียนอย่างทั่วถึง รัฐจะต้องจัดสรรและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดผลคุ้มค่า รัฐจะต้องให้สิทธิและเสรีภาพ แก่เด็กที่จะเลือกเรียนจากทางเลือกที่รัฐจัดให้อย่างหลากหลาย แต่อย่างไรก็ได้กรอบการควบคุม ของรัฐ และรัฐจะต้องจัดการศึกษาที่มีคุณภาพให้แก่เด็ก รัฐจะต้องจัดการศึกษาในโรงเรียน ให้มีดุลยภาพ ระหว่างนโยบายทั้งสี่ประการนี้ ซึ่งไม่ใช่ภารกิจที่ง่ายเลย

ในปัจจุบันนี้เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า คุณภาพการศึกษาระหว่างโรงเรียนในเมืองและโรงเรียนในชนบทแตกต่างกันมาก และแม้แต่โรงเรียนในเมืองด้วยกันเองก็มีคุณภาพแตกต่างกันไม่น้อย และโดยข้อเท็จจริงก็เป็นไปได้ยากที่จะทำให้โรงเรียนทุกโรงมีคุณภาพเท่าเทียมกัน จึงความของเสรีภาพในการเลือก (Liberty) ซึ่งสอดคล้องกับกระแสความเชื่อในปัจจุบันเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา โดยจัดโรงเรียนที่มีความหลากหลายในรูปแบบและคุณภาพให้ผู้ปกครองและนักเรียนได้เลือกอย่างเสรี ซึ่งสนองหลักการประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน

ระบบการศึกษาไทย

ระบบการศึกษาไทย เป็นการผสมผสานระหว่าง ระบบการศึกษาแบบท่องจำตามแบบการศึกษาตะวันออกสมัย โบราณ กับระบบการศึกษาเพื่อ วิชาชีพสมัยใหม่แบบตะวันตก (อเมริกัน) แต่เป็นการผสมผสาน แบบที่ผู้บริหารการศึกษาและครู อาจารย์ส่วนใหญ่ ไม่เข้าใจปรัชญา ของระบบการศึกษาทั้ง 2 ระบบ ลึกซึ้งพอ จึงไม่สามารถประยุกต์ ส่วนที่ดีที่สุดของทั้งสองระบบมาใช้ได้ หากเป็นการจัดการศึกษาแบบถ่ายทอดความรู้ ในลักษณะเดิมๆ ซึ่งคุณภาพจะพร่าวมัวไปตามลำดับขั้นของการถ่ายทอด

นอกจากนี้ระบบการศึกษาของไทยในภาพรวมยังขาดการเรียนรู้ใหม่ ขาดการวิจัย และพัฒนาด้วยตัวเอง และขาดการปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยเข้ากับสภาพสังคมและการเวลาที่เปลี่ยนแปลง

การศึกษาในระบบ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี : 2540) ระบบ การศึกษาของไทยส่วนใหญ่เน้นการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) ที่เป็นการ จัดการศึกษาที่แบ่งตามช่วงอายุ โดยใช้ระบบการศึกษาแบบ 6 - 3 - 3 คือ ประถมศึกษา 6 ปี มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี (สายสามัญ และสายอาชีวศึกษา) ส่วนช่วงหลังจากการดับมัธยมแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ ต่ำกว่าปริญญาตรี (อนุปริญญา ประกาศนียบัตร) ปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี การให้บริการยังไม่ทั่วถึง ในปี พ.ศ. 2540 มีผู้เข้าเรียนทั่วประเทศ 14.65 ล้านคน เพิ่มจากปี 2539 ร้อยละ 6.8 เด็กส่วนใหญ่ (ร้อยละ 92 ของเด็กกลุ่มอายุ 6 - 11 ปี) ได้มีโอกาสเรียนชั้นประถมศึกษาในระดับชั้นการศึกษาที่สูงขึ้น เด็กมีโอกาสได้เรียนน้อยลงตามลำดับ เพราะระบบการศึกษาไทยเป็นระบบแพ้คดออก เด็ก

ช่วงอายุ 12 - 14 ปี มีโอกาสได้เรียนชั้นมัธยมต้นร้อยละ 76 ของประชากรในกลุ่มอายุเดียวกัน และเด็กวัย 15 - 17 ปี ได้เรียนชั้นมัธยมปลายเพียงร้อยละ 50 ของประชากรวัยเดียวกัน และเยาวชนวัย 18 - 24 ปี ได้เรียนชั้นอุดมศึกษาเพียงร้อยละ 16.5 ของประชากรกลุ่มอายุเดียวกัน (**สกศ. สภาพการรับนักเรียนนักศึกษา ปีการศึกษา 2540**)

กล่าวโดยรวมแล้ว ประชากรในกลุ่มอายุ 3 - 24 ปีที่ไม่ได้รับการศึกษาภายในระบบโรงเรียนยังมีอยู่ถึง 10.02 ล้านคน (**สกศ. สภาพการรับนักเรียนนักศึกษา ปีการศึกษา 2540**)

นอกจากนี้มีการศึกษาของพระ สามเณร และภิกษุ ทางด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม ประมาณล่าร้า 5 แสนคน และการศึกษาสามัญตั้งแต่มัธยมต้นจนถึงอุดมศึกษาราว 6.7 หมื่นคน ซึ่งยังขาดการรับจัดการประมีนผลที่ชัดเจนทั้งๆ ที่เกี่ยวข้องกับสามเณรและพระจำนวนเกือบ 3 แสนรูป เหตุที่ทราบคือ ยังมีบุคคลจำนวนมากและการบริหารงานที่จำกัด ทำให้มีการพัฒนาด้านคุณภาพไม่มากนัก

การศึกษานอกระบบ (Non - formal education) เป็นประเภทของการศึกษาที่เกิดขึ้นหลังสุด คือการศึกษาประเภทนี้จัดให้สำหรับผู้ใหญ่ที่พลาดโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนเมื่ออยู่ในวัยเรียน ในสมัยก่อนเราใช้ชื่อว่าการศึกษาผู้ใหญ่ (adult education) แต่การจัด เช่นนี้มีข้อจำกัดจำกัด ไม่สามารถช่วยเหลือให้การศึกษาแก่เด็กหนุ่มสาว และคนในวัยอื่นซึ่งไม่สามารถรับการศึกษาในระบบโรงเรียนได้ จึงขยายขอบข่ายของงานและกลุ่มผู้รับบริการออกไป แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นการศึกษานอกระบบ ความแตกต่างของการศึกษาประเภทนี้จากการศึกษาในระบบอยู่ตรงที่มุ่งปรึกษาให้แก่กลุ่มบุคคลที่ไม่สามารถเรียนในโรงเรียนปกติได้ หลักสูตรและกิจกรรมจึงถูกลดทอนให้เหมาะสมกับความต้องการเฉพาะของกลุ่มผู้เรียน

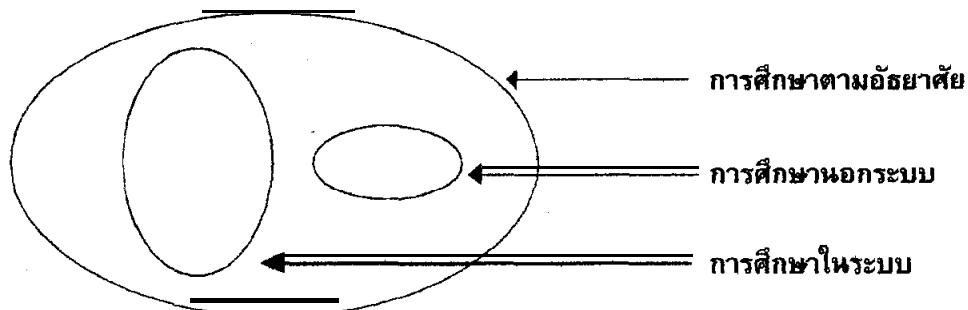
เป้าหมายในการจัดการศึกษาประเภทนี้อยู่ที่ประชาชนทุกเพศทุกวัยที่อยู่นอกระบบโรงเรียนหรือผู้ที่กำลังประกอบอาชีพ ซึ่งมีการจัดการศึกษาให้มีความยืดหยุ่น เพื่อสามารถสนองความต้องการของกลุ่มประชาชนได้ ลักษณะเฉพาะของการจัดการศึกษาประเภทนี้ ซึ่งได้แก่ การใช้ชีวิตริการ กิจกรรม และสื่อประเภทต่างๆ เช่น จัดในสถานบันการศึกษา หรือองค์กรเอกชน รวมทั้งการใช้สื่อมาลชันและกิจกรรมต่างๆ ทางสังคม มีการจัดหลักสูตรที่ยืดหยุ่นตามความต้องการของผู้เรียนและลักษณะของท้องถิ่น ไม่มีการจำกัดอายุของผู้เรียน และใช้เวลาเรียนไม่แน่นัก

การจำแนกการเรียนรู้ออกเป็นสามประเภทเช่นนี้ สอดคล้องกับคำนิยามของการศึกษา ที่ว่าการศึกษาคือการเรียนรู้ที่สังคมยอมรับ และการเรียนรู้มีสองลักษณะ คือ ลักษณะแรกการ

เรียนรู้ที่มีผู้สอนและมีผู้ดำเนินการให้ ซึ่งเป็นการศึกษาในระบบกับการศึกษานอกระบบ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ประเภทนี้ ลักษณะที่สอง การศึกษาตามอัธยาศัย หรือการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเองโดยสมัครใจ เมื่อพิจารณาถึงการจัดดำเนินการให้เกิดการเรียนรู้ จะเห็นได้ว่าการศึกษาในระบบกับนอกระบบจะไม่แตกต่างกันเลย ความแตกต่างของสองประเภทนี้จึงอยู่ที่ธรรมชาติของผู้เรียน และความยืดหยุ่นของหลักสูตร จึงพบเห็นอยู่เป็นประจำว่า สถาบันการศึกษาในระบบจัดการศึกษาให้แก่บุคลากรนอกระบบโรงเรียนด้วย

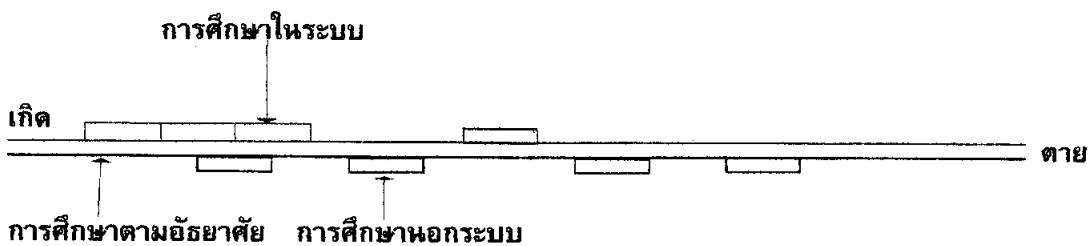
ความสัมพันธ์ของการศึกษาทั้งสามประเภท

ได้กล่าวมาแล้วว่า (ราชชัย ชัยจิราภัยกุล : 2541) การศึกษาตลอดชีวิตเกิดขึ้นได้ เพราะการศึกษาประเภทตามอัธยาศัยเป็นตัวเชื่อมโยง มนุษย์เราแต่ละคนได้รับการศึกษาประเภทในโรงเรียนในช่วงระยะเวลาหนึ่ง กล่าวคือ ถ้าเราใช้เวลาเรียนในชั้นประถมและมัธยมศึกษา 12 ปี ปริญญาตรี 4 ปี ปริญญาโท 2 ปี และปริญญาเอก 3 ปี ซึ่งบางคนอาจจะใช้เวลาเรียนในแต่ละระดับการศึกษามากกว่านี้ ดังนั้น โครงสร้างที่มีโอกาสศึกษาอยู่ในระบบโรงเรียน จนถึงปริญญาเอกก็จะใช้เวลาโดยเฉลี่ยคนละประมาณ 25 ปี และใช้เวลาอ้อยลงไปอีกสำหรับการศึกษานอกระบบ เพราะการศึกษาประเภทนี้มักจะเป็นการเรียนและฝึกอบรมระยะสั้นที่ใช้เวลาอ้อยลงตามความเหมาะสม เวลาส่วนใหญ่ของชีวิตจึงต้องใช้ในการเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือการศึกษาตามอัธยาศัย แม้ในขณะที่บุคคลนั้นๆ กำลังอยู่ในวัยเล่าเรียนในระบบโรงเรียน หรือกำลังเรียนอยู่ในระบบก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการศึกษาตามอัธยาศัยได้เลย ข้อเท็จจริงเหล่านี้ สามารถเขียนเป็นรูปภาพดังนี้

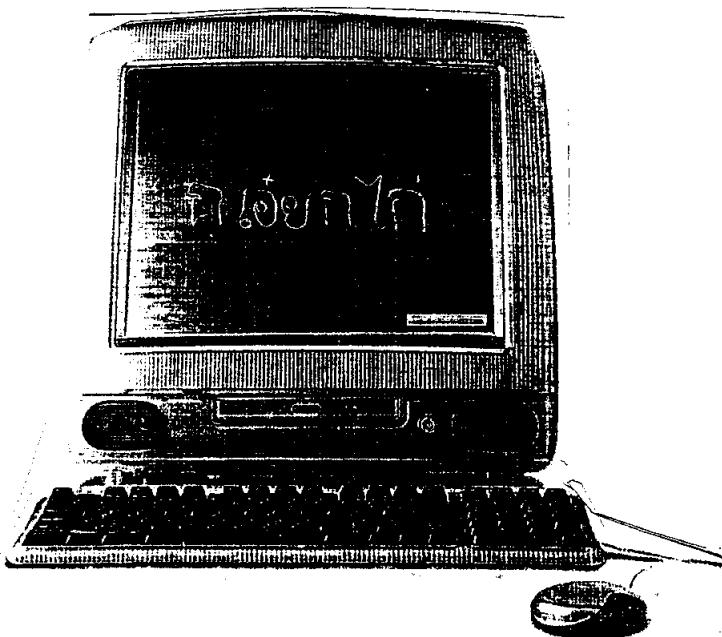
**รูปภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาตามอัธยาศัย
การศึกษานอกระบบและการศึกษาในระบบ**

ภาพนี้อธิบายได้ว่า ชีวิตส่วนใหญ่ของมนุษย์ต้องใช้กับการเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือ การศึกษาประเภทตามอัธยาศัย และถึงแม้จะกำลังอยู่ในระยะเวลาของการศึกษาในระบบ หรือ นอกระบบ ก็จะมีการศึกษาตามอัธยาศัยแทรกซึม หรือมีส่วนร่วมอยู่ตลอดเวลา ถ้าจะอธิบาย เป็นรูปเลียนตรร จะมีลักษณะดังนี้

รูปภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษานอกระบบ และการศึกษาในระบบเชิงเส้นตรง

ในปัจจุบันนี้ ถ้าเราพิจารณาตามข้อเท็จจริงแล้วจะพบว่า การศึกษาตามอัธยาศัย อันได้แก่ การศึกษา คั่นคว้า ทดลองด้วยตนเอง เป็นการศึกษาที่ทำให้โลกมีความเจริญ ก้าวหน้า มีการประดิษฐ์ และคิดค้นเทคโนโลยีด้านต่างๆ ขึ้นมาตลอดเวลาจนดูเหมือนว่าการศึกษาในระบบมีความล้าหลัง ไม่สามารถตามทันความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีได้ แต่เราจะต้องไม่ลืมว่าการศึกษาในระบบ โรงเรียนเป็นผู้ให้ความรู้และเครื่องมือพื้นฐานสำหรับการศึกษาคั่นคว้าด้วยตนเอง เมื่อออกจากโรงเรียนไปแล้ว ดังนั้น การศึกษาในระบบโรงเรียน จะเป็นตัวที่ทำให้การศึกษาตามอัธยาศัยมีประสิทธิภาพมากขึ้น บุคคลที่ไม่เคยผ่าน

การศึกษา เเล่เรียนในระบบโรงเรียนมาก่อน จะทำให้การศึกษาตามอัชญาคัยขาดประสิทธิภาพ และทำให้ การดำรงชีวิตค่อหน้าจะเสียเปรียบและด้อยโอกาส

โดยข้อเท็จจริง คูมส์ และคณะ (Coombs, et al., 1973 : 10) มีส่วนคิดและจัดจำแนก การเรียนรู้ออกเป็น 3 ประเภทดังกล่าวข้างต้น ซึ่งแต่ละประเภทมีความเหลื่อม และมีปฏิสัมพันธ์ กันอย่างใกล้ชิด คูมส์และคณะได้ย้ำเข่นกันว่า การศึกษาตามอัชญาคัยเป็นการศึกษาตลอดชีวิต ที่แท้จริง

อย่างไรก็ตาม คูมส์และคณะ (Coombs, et al., 1973 : 10) "ได้ประภถึงการแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ประเภท ดังกล่าวไว้ว่า พวกเขารู้ดีว่าชื่อเรียนประเภทการศึกษานี้ยังไม่ค่อย จะสมบูรณ์นัก แต่ก็ดูเหมือนว่าจะชัดเจนที่สุดและอันตรายน้อยที่สุด เมื่อเทียบกับคำอื่นๆ ที่ใช้ กันอยู่ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่ายังไม่มีคำที่ชัดเจนที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปไวสำหรับอภิปราย ประเด็นทางการศึกษาที่สำคัญที่ใช้ในรายงานของเข้า ศัพท์ทางการศึกษาที่มีอยู่มักจะผูกเอาไว กับความคิดทางตะวันตกเกี่ยวกับการศึกษาในระบบและการศึกษาผู้ใหญ่ที่มักจะสร้างความ สับสนให้มากกว่าสร้างความเข้าใจเมื่อถูกนำไปใช้กับรูปแบบใหม่ๆ ของการจัดการศึกษาใน ประเทศที่กำลังพัฒนา จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างศัพท์ใหม่ๆ ที่เหมาะสมกับสาขาวิชานี้ แต่สิ่งนี้จะค่อยๆ วิวัฒน์ไปตามกาลเวลา"

คำประภากของคูมส์ และคณะข้างบนนี้ สะท้อนให้เห็นว่า ประเทศไทยตะวันตกที่พัฒนาแล้ว จะสนใจและคุ้นเคยกับการศึกษาประเภทในระบบ และ การศึกษาผู้ใหญ่เท่านั้น ด้วย เหตุนี้คูมส์จึงกำหนดการศึกษานอกระบบขึ้นมา และ รวมเอาการศึกษาผู้ใหญ่เข้าไป ด้วย ดังนิยามที่เขาให้ไว้ว่า การศึกษานอกระบบ "ได้แก่ กิจกรรมทางการศึกษาใดๆ ที่มีระบบระเบียบที่เกิดขึ้นนอก กรอบของระบบการศึกษาใน โรงเรียนตามปกติ โดยมุ่งที่จะ จัดการเรียนรู้เฉพาะอย่างที่ เลือกสรรแล้วให้แก่บุคคลบางกลุ่มของประชากร ทั้งที่เป็นผู้ใหญ่และเด็ก (Coombs & Ahmed, 1974 : 8)

คูมส์ ได้มองเห็นแล้วว่า จากรูปแบบอันจำกัด องค์กรยูเนสโกไม่สามารถ สนับสนุนการศึกษาในระบบให้แก่ประเทศสมาชิกในโลกที่สามได้อย่างทั่วถึง จึงเสนอทางออก ให้เด็กได้มีโอกาสรับบริการทางการศึกษาในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ไปพร้อมกับผู้ใหญ่ด้วย จึง เปลี่ยนชื่อจากการศึกษาผู้ใหญ่เป็นการศึกษานอกระบบ (non-formal education) ความคิดในเรื่องการศึกษานอกระบบจึงเป็นคำที่คุ้นเคยกันดีในหมู่ประเทศไทยที่รับความช่วยเหลือและมีความ สัมพันธ์โดยตรงกับองค์กรยูเนสโก ส่วนในกรณีของประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งในทวีปยุโรปและ ทวีปอเมริกาจะคุ้นเคยและให้ความสนใจกับเรื่องของการศึกษาผู้ใหญ่มากกว่า

ระบบการศึกษาไทยปัจจุบัน

ระบบการศึกษาไทยปัจจุบันเป็นระบบการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ที่เปิดโอกาสให้บุคคลเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองได้เหมาะสมกับวัย ทั้งช่วงปฐมวัย วัยเด็ก และเยาวชน ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยอาศัยรูปแบบต่างๆ ทั้ง การศึกษาที่จัดตามแนวระบบโรงเรียน และการศึกษาที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิต (พินสุดา สิริชังศรี และสมศักดิ์ ลับประสิทธิ์ : 2541)

1. การศึกษาตามแนวระบบโรงเรียน เป็นการจัดโดยสถานศึกษา อาศัยระบบชั้นเรียนเป็นหลัก มีหลักสูตรกำหนดไว้ตามระดับและประเภทการศึกษา เพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้ ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ

1.1 ระดับก่อนประถมศึกษา อายุโดยประมาณ 3 - 5 ปี

1.2 ระดับประถมศึกษา อายุโดยประมาณ 6 - 11 ปี

1.3 ระดับมัธยมศึกษา ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

(1) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น อายุประมาณ 12 - 14 ปี

(2) ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย อายุประมาณ 15 - 18 ปี

1.4 ระดับอุดมศึกษา เป็นการศึกษาหลังระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

(1) การศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี

(2) การศึกษาระดับปริญญาตรี

(3) การศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี

นอกจากนี้ ยังมีการจัดการศึกษาประเภทต่างๆ ตามความจำเป็นและความต้องการเฉพาะกลุ่ม ได้แก่

1. การฝึกหัดครู เป็นการศึกษาที่มุ่งฝึกหัดและพัฒนาผู้ที่จะประกอบอาชีพครูและครุประชำการ

2. การศึกษาวิชาชีพ เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้และทักษะวิชาชีพ ซึ่งจัดทั้งในและนอกระบบโรงเรียน

3. การศึกษาวิชาชีพพิเศษ เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนได้ฝึกหัดหรือพัฒนาทักษะวิชาชีพให้มีความชำนาญเป็นพิเศษ